

Könyvtárosok a megmondható, mily sokan keresik, forgatják napnapság a családtörténeti szakkönyveket, elsősorban Nagy Iván múlt századi sorozatát. *Gazda István* történész egy nemrég megjelent cikkében a magyarázatra is rámutat: a családtörténet és a címertan, a történelem „e klasszikusnak számító segéd tudományai” évtizedeken át „alig nyertek elismerést hazánkban”; a fokozódó érdeklődés tehát az ilyen típusú források elapadásának logikus következménye. A jelenség mögött sokféle ok húzódik meg. Utalhatunk a fasiszms éveiben kompromittált „őskeresés” szorongató emlékeire, de beszélhetünk divatról és dilettantizmusról is, amelynek véglete ellen immár szerencsére több kitűnő szakmunka áll rendelkezésünkre. Ilyen például

A TÖRTÉNELEM SEGÉDTUDOMÁNYAI

című tanulmánykötet. Készült az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem segéd tudományai tanszéke gondozásában, szerkesztette *Kállay István* professzor. Második, bővített kiadása nemrég jelent meg, s minden rendű és rangú érdeklődőnek megbízható tudományos eligazítással szolgál oklevélteni, genealogiai, heraldikai, zászlótani, numizmatikai vagy történeti ikonográfiai kérdésekben. A több mint tucatnyi tudomány szak múltjával, eredményeivel és módszereivel foglalkozó tanulmányokat egybekötve között olyan kiváló szakértők írták, mint *Csapódi Csaba*, *Kristó Gyula*, *Fallenbüchl Zoltán*, *Bertényi Iván*, *Cennerné Wilhelmb Gizella*.

A történelem segéd tudományainak eredményeit reprezentáló művek közül is kiemelendő a *Corvina* újdonsága, az

ÖT ÉVSZÁZAD CÍMEREI

címmel megjelent gyönyörű kiállítás album, amelyet *Nyulászine Straub Éva* állított össze, látott el szakszerű bevezetéssel és jegyzetekkel. A Magyar Országos Levéltár címeres levelein fennmaradt ábrázolások közül száz színes táblát, továbbá 1173 heraldikai rajzot ismeret meg, és a középkortól 1918-ig vezet bennünket végig a magyar századokon. A „címereslevelekben rejlő gazdag és sokrétű információs anyagot”, ezt a káprázatos történelmi-kultúrtörténeti motívumkincset *Straub Éva* nagyszabású, színes címeratlanként adja elénk, s kifogástalan hozzáértéssel és ízléssel válogatott képei valóban bőségszaruként ontják a fantasztikus és valóságos korjellemző motívumokat.

Íme például mezőgazdaság, kézművesség és ipar címereken megörökített, találomra kiragadott emlékei: „aranyke, élénél kevés barna föld, mögötte legállyazott rózsát, három vörös rózsával” (1456); „vö-

rös ruhás férfi fekete, rövid szárú csizmában és árvalányhajjal díszített fekete kalapban, jobbában sarló, baljában négy búzakalász” (1587); „kék ruhás, fekete kalapos, jobbra fordult férfi, két kezében tartott reszelővel satuba fogott patkót reszel, előtte az asztalon másik reszelő és kalapács” (1602); „három, mancsát három különböző lépcsőfokra helyező kétfarkú aranyoroszlán, felemelt negyedik mancsában nyilvesszót tart” (1607) — de a fantasztikus címerábra alatt is realisztikus rajzok, ezúttal bányásztörténeti érdekűek.

A régiség embere nemcsak címerekbe foglalta jelképeit. Úgy elrejtette azokat némely irodalmi alkotásba is, hogy megnyugtató magyarázatuk évszázadoknak kellett eltelniük.

R. Várkonyi Ágnes frissen megjelent könyve (*Helikon Kiadó, Labirintus-sorozat*)

A REJTŐZKÖDŐ MURÁNYI VÉNUS

háromszázados titkát fejt meg, azaz Gyöngyösi István 1664-ben kibocsátott *Márssal társolkodó Murányi Vénus*-áról közli meglopó felfedezéseit. A Gyöngyösi-költészet irodalomtörténeti „rehabilitációjával” párhuzamosan a kiváló történész is arra az eredményre jut, hogy a költő, a politikus, a hadvezér Zrínyi ihlető ösztönzésére Gyöngyösi nagy politikai tudatossággal, aktualizáló merészséggel ábrázolta eposzkísérletében Mars és Vénus „társolkodását”, azaz szövetségre lépését. Csak hogy Mars alakjában nem Wesselényit, Vénuséban pedig nem Széchy Máriát testesítette meg — hanem Zrínyit és Wesselényit! Hogy a „magyar Mars” díszítő jelzővel Zrínyi Miklós horvát bánt illették, ezt tucatszám bizonyítják egykorú szövegek, de hogy Wesselényi István nádort Vénusnak nevezték volna, erre nincs szövegszerű adat.

A kor művészetének minden ágában jelentkező metamorfózis divatja azonban — amit R. Várkonyi Ágnes helyesen hív segítségül az elemzéshez — mégis kétségelenné teheti a Vénus = Wesselényi azonosítást, hiszen maga Zrínyi is a mitológiai királylány, Ariadne szerepét veszi magára egyik lírai költeményében. A sokféle tudományág módszereit és eredményeit egyforma biztonsággal kamatoztató, szellemes, élvezetes kifejtésű kismonográfia (azért is nevezhető monográfiának, mert a *Labirintus*-sorozat eddigi karcsú kötetéhez képest szokatlanul terjedelmes) nemcsak a változékony meggyőződésű, könnyű tollú udvari költőnek kikialtolt Gyöngyösi rangját emeli meg, de Wesselényi nádorról is bizonyítja, hogy messzire tekintő, koncepciózus politikus volt: méltó a „magyar Márssal” való „társolkodásra”.

A felvilágosodás, a fény századá-

ba, közelebbről a francia polgári forradalom küzdelmei közé vezérli olvasóit

SAJTÓ ÉS SZABADSÁG

című új könyvével *Fekete Sándor*. (Megjelent az *Akadémiai Kiadónál*, a *Kérdőjel*-sorozat köteteként.) A tömörre fogott, mindössze 170 lapnyi tanulmányt az irodalomtörténész-történész-publicista szerző egyik legfontosabb tudományos munkájának vélem. Választott tárgyat a soknyelvű nemzetközi és a gyéresebb hazai szakirodalom teljes mozgósításával, meggyőző kutatási eredményekhez jutva veszi vizsgálat alá, és többet nyújt, mint amit a könyv alcíme ígér (*Fejezetek a forradalmak történetéből*); többet, mert a kínálkozó tanulságokat mindig szervesen összekapcsolja a mával, mert a történetiről tapasztalatokat mindig hitelesíti az élettapasztalattal, az átélő személyességgel. A sajtó szabadságának forradalmaként deklarált követelményét *Fekete Sándor* a rendszerint még a forradalmakban bekövetkező korlátozó — olykor megtorló — gyakorlattal szembesíti, s az „Elv és a Megvalósítás közötti eltérések” fokozatos csökkentésének módját a „szabadságfejlesztésben” látja; abban, hogy ne elégedjünk meg a már elért „szabadságfokozatokkal”.

Fekete Sándor könyvének érvényes szakmai bírálatára majd vállalkoznak a XVIII–XIX. század szaktörténészei. Itt és most a *Sajtó és szabadság*-ból csak azt a gondolatréteget emelhetem ki, amely közelmúltunkra s jelenünkre vonatkozik. Igen tanulságos e tekintetben *Fekete Sándor* határozottan kritikus Robespierre-portréja. „Az elemzés és a kritika elvész, a hódolat, az óda, a panegirizs veszi át a helyét” — írja le a történelemben sokszor megismétlődött, nekünk is annyira ismerős ama képletet és folyamatot, amikor a kultusz „vallásos jellegű hódolatá lesz”, s a vezér személyének „államosított imádatát” eredményezi. Az ellenfelet, bírálóit és a közönyösek egyaránt kíméletlenül, olykor örökre elhallgatótató diktatórtípussal azt a „hivatásos és racionális politikust” állítja szembe, „aki a társadalom realitáiban gondolkodik”, aki tehát „nem akarhatja kivégeztetni a közönyöseket”, hanem „adott esetben épp örül annak, hogy — ha nincsenek is mellette — legalább ellene sem sora kozhatnak fel a »passzívak«”. Világos beszéd, mint ahogy a könyv egésze is az.

Fekete Sándor olyan szemléletes, racionális, olvasmányos stílusban műveli a tudományt, hogy okfejtését mindenki megértheti; olyan szuggesztív, életteli megjelenítő képességgel, fegyelmezett publicista hevülettel mozgatja, ábrázolja alakjait, hogy azon az akadémikus sem ütközhet meg.